

УДК 376-056.264

А. Ю. Вербовський

вчитель

КЗ «Харківський спеціальний НВК № 7»

О. Я. Кривцова

кандидат педагогічних наук, доцент

(науковий керівник)

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

КОРЕКЦІЯ СТЕРТОЇ ФОРМИ ДИЗАРТРІЇ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядається методика використання образотворчої діяльності як одного із засобів корекції стертої форми дизартрії у дітей молодшого шкільного віку.

В статті розглядається методика використання образотворчої діяльності як одного із засобів корекції стертої форми дизартрії у дітей молодшого шкільного віку.

In the article the method of use of artistic activity as a means of correction of erased forms of dysarthria in children of primary school age.

Ключові слова: стерта форма дизартрії, образотворча діяльність, корекція мовлення.

Ключевые слова: стерта форма дизартрии, образотворческое искусство, коррекция речи.

Keywords: integrated erased form of dysarthria, visual arts, correction of speech.

Постановка проблеми. Важливою складовою навчально-корекційного та корекційно-виховного процесів у спеціальних школах (класах) для дітей із тяжкими порушеннями мовлення є образотворче мистецтво. Розвивальні можливості, що криються у цьому виді діяльності, були давно відзначені науковцями. Саме тому розвиткові навичок зображувальної діяльності надається важливого значення у системі спеціальної освіти (І. В. Дмитрієва, Ю. Ф. Гаркуша, І. І. Мамайчук, О. М. Мастюкова, Л. Г. Соловйова, Н. С. Жукова, В. Г. Петрова та ін.).

Успішність навчання школярів із особливими освітніми можливостями, зумовленими мовленнєвими порушеннями, залежить від кількох факторів, серед яких вагомим значенням набуває дотримання спеціально-дидактичного принципу опори на збережені психофізичні функції та доступні види діяльності у навчанні і

вихованні. З огляду на цей принцип активізація не мовленнєвих форм пізнавальної діяльності, до яких належить образотворча або зображувальна діяльність, стає однією з умов реалізації освітньо-корекційного процесу у спеціальних школах для дітей-логопатів.

Дизартрія – це порушення вимовної сторони мовлення, обумовлене недостатністю іннервації мовленнєвого апарату. Провідним дефектом при дизартрії є порушення звуковимовної і просодичної сторони мовлення, пов'язане з органічним ураженням центральної та периферичної нервової систем.

Уперше комплексне нейролінгвістичне вивчення дизартрій при локальних ураженнях мозку було проведено О. М. Вінарською. У даний час проблема дизартрії дитячого віку інтенсивно розробляється в клінічному, нейролінгвістичному, психолого-педагогічному напрямках. Найбільш докладно вона описана у дітей із церебральним паралічем (М. Б. Ейдінова, О. М. Правдіна-Вінарська, 1959; К. А. Семенова, 1968; О. М. Мастюкова, 1969, 1971, 1979, 1983; Л. А. Данилова, 1975 та ін.).

Особливістю дизартрії у дітей є часто її змішаний характер з поєднанням різних клінічних синдромів. Це пов'язано з тим, що при дії шкідливого фактора пошкодження найчастіше має поширений характер, і тим, що ураження одних мозкових структур необхідних для управління руховим механізмом мовлення, може сприяти затримці дозрівання і порушити функції інших. Цей фактор визначає часте поєднання дизартрії у дітей з іншими мовленнєвими розладами, а саме з затримкою мовленнєвого розвитку, загальним недорозвиненням мовлення, моторною алалією, заїканням.

У дітей із нормальним мовленнєвим розвитком процес пошуку слова відбувається дуже швидко, автоматизовано. У дітей з дизартрією, на відміну від норми, цей процес здійснюється дуже повільно, розгорнуто, недостатньо автоматизовано. При реалізації цього процесу відволікаючий вплив створюють асоціації різного характеру (сміслові, звукові).

У міру зростання дитини в діагностиці дизартрії все більшого значення починають набувати мовленнєві симптоми:

стійкі дефекти вимови, недостатність довірливих артикуляційних рухів, голосових реакцій, неправильне положення язика в порожнині рота, його насильницькі рухи, порушення голосоутворення і мовленнєвого дихання, затриманий розвиток мовлення.

Дизартрія є наслідком органічного порушення центрального характеру, що призводить до рухових розладів. Тісний взаємозв'язок розвитку мовлення, сенсорних функцій, моторики та інтелекту визначає необхідність корекції порушень мовлення при дизартрії у дітей у поєднанні зі стимуляцією розвитку всіх її сторін, сенсорних і психічних функцій, здійснюючи тим самим формування мовлення як цілісної психічної функції.

Значення образотворчої діяльності для всебічного розвитку та виховання молодшого школяра з дизартрією велике і багатогранне.

Образотворча діяльність підводить молодших школярів із вадами мовлення до розуміння того, що образотворче мистецтво відображає навколишній світ за допомогою ліній, фарб, кольору, форми. Також образотворча діяльність дитини в свою чергу знайомить нас з її внутрішнім світом, страхами і радіщами. У цей період діти знайомляться з різними видами і жанрами образотворчого мистецтва, уявлення про які у них поглиблюються в процесі образотворчої діяльності.

Малюнок для дитини виступає також і особливою формою мовлення і системою легко засвоєваних і зручних для використання графічних знаків, яка може служити для запису і передачі зовні його внутрішніх почуттів і роздумів. Визначення дитячої творчості однієї з перших дала Є. А. Флеріна: «Дитячу образотворчу творчість ми розуміємо як свідоме відображення дитиною навколишньої дійсності в малюнку, ліпленні, конструюванні, відображенні, яке побудоване на роботі уяви, на відображенні своїх спостережень, а також вражень, отриманих нею через слово, картинку і інші види мистецтва.

Образотворча діяльність, також як й інші види діяльності, сприятлива для розвитку мовлення. Особливо це стосується дітей, що мають порушення цієї функції, зокрема стертою формою дизартрію. Діяльність з папером,

ножицями, глиною, фарбами, олівцями – це не тільки сенсорно-рухові вправи. Вона сприяє поглибленню уявлень дітей про навколишні предмети, сприяє прояву розумової та мовленнєвої активності.

Важливе значення має формування у учнів зі стертою формою дизартрії лексичної сполучуваності, або валентності, слів, що полягає у правильному змістовому доборі тієї чи іншої лексеми у словосполученні чи реченні. Наприклад, учитель може запитати школяра: «Покажи, хто малює? А хто фарбує? Хто розфарбовує? Скажи, дівчинка малює чи розфарбовує? Як краще сказати: маляр фарбував чи малював паркан?». Такий вид роботи буде одночасно розвивати і мовлення, і мислення учнів, стимулювати до встановлення елементарних причинно-наслідкових зв'язків.

Збагаченню словника на уроках образотворчого мистецтва сприятиме формування у школярів лексико-семантичних мовних явищ антонімії, синонімії, багатозначності. Яскравим прикладом може слугувати добір антонімічних пар якісних прикметників на позначення характерних ознак художніх матеріалів та інструментів: гострий олівець – тупий олівець, довга лінійка – коротка лінійка, товстий маркер – тонкий фломастер, старий альбом – новий альбом тощо. Словник учнів початкових класів зі стертою формою дизартрії тільки на імпресивному рівні поступово збагачується простими синонімами. Наприклад: красивий – гарний, охайний – акуратний, маленький – крихітний і т.п. У третьому класі школярі вивчають твори пейзажного живопису і під керівництвом учителя диференціюють ім'я дівчинки (Марина), особливості його написання з великої літери, та пейзаж із зображенням моря (марина), написання його назви з рядкової літери. Так уточнення значення багатозначних слів дозволяє збагатити словниковий запас учнів, закріпити правила вживання великої букви.

Щоб у мовленні школярів зі стертою формою дизартрії поступово зникали аграматизми, вчитель образотворчого мистецтва своїм прикладом побудови речень стимулює учнів до правильного узгодження іменників із прикметниками (в роді, числі та відмінку); займенників із дієсловами (відповідно до числа, роду, часу

і виду); нормативної побудови зв'язних висловлювань.

На уроках з образотворчого мистецтва вчитель загальноосвітньої школи для дітей із тяжкими порушеннями мовлення здійснює вирішення наступних загальних навчально-виховних і корекційно-розвивальних завдань[3; 4, с. 7-9]:

- обов'язково враховує вікові, психофізичні, у т. ч. й мовленнєві (фонетична, фонематична, лексична, граматична складові, зв'язне мовлення), особливості кожного школяра

- розширює художній, мовленнєво-пізнавальний світогляд школярів;

- формує в учнів:

- уявлення про образотворче мистецтво, його види і жанри, основні поняття і терміни, систему виражальних засобів, ключові орієнтири сприймання та репродукування творів образотворчого мистецтва;

- стійкий інтерес до образотворчого мистецтва, вміння осмислювати його специфічні особливості;

- уміння орієнтуватися у завданні.

З метою ефективного поєднання на уроках художньо-естетичного та мовленнєвого розвитку школярів із ТПМ учитель використовує наступні методи: словесні, наочні, практичні.

На уроці проводиться також індивідуальна робота, спрямована на подолання труднощів технічного характеру і власне мовленнєвих утруднень школярів шляхом цілеспрямованих запитань з боку вчителя, спонукання до коментування учнем своїх дій, спільного кількаразового повторення нового поняття чи терміну, складного для відтворення тощо.

Учні з тяжкими порушеннями мовлення мають значні, подекуди й розбіжні, відмінності в рівні розвитку індивідуальних художніх здібностей і творчих обдарувань, тому навіть за умов найменшого успіху вчитель має підтримувати школяра, використовуючи як словесні (похвала, підбадьорювання), так і невербальні (жести, міміка, голосові модуляції) форми схвалення.

Одним з важливих аспектів розвитку дитини, є розвиток дрібної моторики. Проблема підвищення ефективності комплексної медико-психолого-педагогічної роботи з цього питання не втрачає

своєї актуальності.

Відомий дослідник дитячого мовлення М. М. Кольцова зазначає: «Руки пальців рук історично, в ході розвитку людства виявилися тісно пов'язаними з мовленнєвою функцією».

Таким чином, є підстави розглядати кисть руки, як орган мовлення. Такий же, як артикуляційний апарат. З цієї точки зору проекція руки, є ще одна мовленнєва зона мозку.

Дослідники дитячої зображувальної творчості підкреслюють необхідність оволодіння технікою, основами зображувальної грамотності для створення малюнка, для розвитку здатності до зображення. «У руці живописця, – зазначає А. Г. Ковальов, – синтезовані, або сплавлені, високорозвинені моторні функції з узагальненими вміннями, закріпленими в системі рухів».

Образотворча діяльність має велике пізнавальне, виховне і корекційне значення завдяки своїй наочності.

Продуктивна образотворча діяльність сприятлива для розвитку мовлення, перш за все тим, що дитина сама безпосередньо діє з предметом.

У продуктивній діяльності створюються умови для здійснення тісного зв'язку слова з дією, з ознаками дії. Забезпечити зв'язок слова з предметом значно легше, ніж зв'язок слова з дією: можна показати сам предмет, іграшку або муляж, нарешті, можна використовувати картинку.

Саме на уроках образотворчого мистецтва діти зі стертою формою дизартрії добре засвоюють послідовність дій і причинно-наслідкові зв'язки різних дій і явищ.

Необхідно спеціально виховувати у дітей вміння сприймати мовлення в процесі малювання, а потім і поєднувати з мовленням свою діяльність. Словесні позначення допомагають дітям виділяти в предметах їх ознаки («стрічечки червоні, довгі, красиві»). Слово допомагає осмисленню процесу зображення. Дитина зі стертою формою дизартрії нездатна до самостійного всебічного спостереження зображуваних предметів. Тому дуже велика роль дорослого (вихователя, логопеда) у виробленні у дітей уміння простежувати особливість форми, контур предмета і його частин, колір і інші ознаки

(м'яч великий, круглий, червоний). Таким чином, керівництво дорослого має бути спрямоване не тільки на навчання малювання, а й на розвиток сприйняття уяви. Специфічну побудову обстеження об'єкта, підкріплену словом, слід включати в різні види образотворчої діяльності. Специфіка побудови обстеження предмета полягає в тому, що зорове і тактильне сприйняття об'єкта має цілеспрямовано і максимально коментуватись мовленням дорослого. Формування здатності порівнювати на заняттях образотворчої діяльністю, допомагає дітям усвідомити дії з різними предметами, звернути увагу на різні ознаки предметів, виконувати різні дії, будувати протиставлене мовлення.

Дитина зі стертою формою дизартрії повинна оволодіти засобами творчих дій, які в подальшому допоможуть їй самостійно організувати свою діяльність.

Таким чином, образотворча діяльність – одна з основоположних сторін розвитку мовлення молодшого школяра зі стертою формою дизартрії. На уроках образотворчого мистецтва вирішуються спеціальні корекційні завдання з розвитку мовлення дітей, збагачується словник, удосконалюється розмовне мовлення, підготовлюється поява зв'язного мовлення тощо. Використовуючи різні види образотворчої діяльності, можна розвивати у дітей зорово-моторну координацію рухів, їх точність, обсяг і спрямованість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аксенова М. В. Развитие тонких движений пальцев рук у детей с нарушением речи / М. В. Аксенова // Дошкольное воспитание – М. : АСТ. – 1990 – № 8 – С. 17.
2. Архипова Е. Ф. Корекційно-логопедична робота з подолання стертої дизартрії у дітей / Е. Ф. Архипова. – М. : АСТ : Астрель, 2008. – 254 с.
3. Балобанова В. П. Диагностика нарушений речи у детей и организация логопедической работы в условиях дошкольного образовательного учреждения / В. П. Балобанова Л. Г. Богданова, Л. В. Венедиктова и др. – СПб. : Детство-пресс, 2001 – 246 с.
4. Блинкова Н. В. Развитие творчества и изобразительности у логопедов / Н. В. Блинкова // Педагогическое обозрение. – 2007. – № 1. – С. 24.
5. Богатеева З. А. Чудесные поделки из бумаги / З. А. Богатеева – М. : Просвещение, 1992. – 208 с.

6. Волкова Л. С. Логопедия / Под ред. Л. С. Волковой. – М. : Академия, 2002. – 680 с.

УДК 376.1-056.264-053.4:372.461:615.851.4

М. І. Вихристюк

магістр спеціальності
«Корекційна освіта. Логопедія»

А. І. Кравченко

кандидат педагогічних наук, доцент
(науковий керівник)

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

СЕНДПЛЕЙ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИКО- ГРАМАТИЧНОГО АСПЕКТУ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ

У статті висвітлено особливості застосування сендплею у дітей молодшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення. Подано рекомендації щодо впровадження цього методу на логопедичних заняттях.

В статті освещены особенности применения сендплея у детей младшего дошкольного возраста с общим недоразвитием речи. Поданы рекомендации по внедрению этого метода на логопедических занятиях.

The article highlights the features of the application sandpley in young preschool children with the general underdevelopment of speech. Recommendations for implementation of this method for speech therapy classes.

Ключові слова: загальне недорозвинення мовлення (ЗНМ), сендплей, лексико-граматичний аспект мовлення, корекційно-логопедична робота.

Ключевые слова: общее недоразвитие речи (ОНР), сендплей, лексико-грамматический аспект речи, коррекционно-логопедическая работа.

Keywords: general underdevelopment of speech (GUS), sandplay, lexical and grammatical aspect of speech, speech therapy remedial work.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку нашого суспільства одним із найбільш тяжких і розповсюджених дефектів мовлення є загальне недорозвинення мовлення, специфіка якого полягає в системному порушенні всіх аспектів і форм мовлення.

Діти із загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ) є основним контин-